

Iwona Rostkowska, Piotr W. Zawadzki

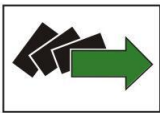
Czy szkolnictwo zawodowe ma przyszłość? - raport z Forum KUSZ

Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy (MORP), wydział Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie (WUP), wśród wielu przedsięwzięć realizowanych w ostatnich latach, podjęło inicjatywę, celem której było utworzenie **Forum na rzecz kształcenia ustawicznego i szkolnictwa zawodowego na Mazowszu** (*Forum KUSZ*). Obserwatorium jest nie tylko inicjatorem przedsięwzięcia, ale również organizatorem i dostawcą zaplecza technicznego forum.

Forum KUSZ powstało jako wynik warsztatów, które odbywały się w maju i czerwcu 2011 r. Do wzięcia udziału w spotkaniach zaproszono ekspertów oraz przedstawicieli podmiotów zaangażowanych w rozwój i bieżącą działalność szkolnictwa zawodowego (SZ) lub kształcenia ustawicznego (KU): przedstawicieli szkół prowadzących nauczanie zawodowe, organizacji pracodawców i samych pracodawców, przedstawicieli publicznych służb zatrudnienia, agencji zatrudnienia i doradztwa zawodowego, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych, instytucji szkoleniowych. Uczestnikami były zatem osoby, które zajmują się na co dzień problematyką szkolnictwa zawodowego i kształcenia ustawicznego, co umożliwiło wymianę spostrzeżeń i doświadczeń w tym zakresie. Aplikacyjnym celem wszystkich warsztatów było stworzenie rekomendacji odnoszących się do strategii rozwoju szkolnictwa zawodowego i kształcenia ustawicznego na Mazowszu i w jego subregionach.

Ideą *Forum KUSZ* stało się wspomaganie rozwoju sieci powiązań pomiędzy reprezentantami różnych – w sensie wertykalnym i horyzontalnym – jednostek związanych ze szkolnictwem zawodowym i kształceniem ustawicznym w całym województwie mazowieckim.

Ostatecznie odbyło się sześć spotkań warsztatowych – każde w stolicy jednego z „subregionów” województwa: ciechanowskim, ostrołęckim, płockim, radomskim, siedleckim i warszawskim. W każdym subregionie warsztat przebiegał według podobnego scenariusza oraz z wykorzystaniem tych samych metod prowadzenia dyskusji i pracy w grupie – była to przede wszystkim analiza SWOT, której towarzyszyły inne techniki wspomagające.

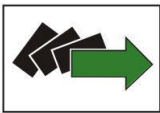
Niniejszy artykuł przedstawia w ogólnym zarysie problematykę części warsztatów poświęconych szkolnictwu zawodowemu. Zestawiono w nim najważniejsze wnioski oraz najbardziej istotne postulaty, które wyłoniły się w toku grupowej pracy wszystkich warsztatów subregionalnych i rozwinięto o spostrzeżenia i własne wnioski autorów, którzy współpracują z MORP w zakresie merytorycznej organizacji *Forum KUSZ*. Warto przy tym nadmienić, że oprócz wartości dokumentacyjnej wszystkie materiały wypracowane w wyniku warsztatów stanowią także podstawę do dalszego funkcjonowania *Forum KUSZ*.

Problematyka *Forum KUSZ*

Głównym celem merytorycznym warsztatów KUSZ, było zdiagnozowanie obecnego stanu oraz potencjału szkolnictwa zawodowego i kształcenia ustawicznego. Uczestnicy warsztatów starali się opisać deficyty umiejętności i deficyty edukacyjne wśród uczniów i absolwentów SZ oraz osób biorących udział w różnych formach KU, zastanawiali się też nad kwestią wizerunku SZ i KU oraz możliwości ich popularyzacji.

Efektem warsztatów dotyczących szkolnictwa zawodowego było powstanie sześciu stanowisk – dokumentów roboczych zawierających diagnozę, prognozę oraz plan działań w przedmiotowym zakresie. Dokumenty te służą obecnie dalszej pracy i rozwojowi *Forum KUSZ*. Weryfikacja wypracowanych stanowisk i dokumentów jest prowadzona poprzez internetową platformę konsultacyjną, a wyniki są publikowane w serwisie internetowym MORP – <http://obserwatorium.mazowsze.pl>. Ponadto, z inicjatywy MORP podjęto działania informacyjne na temat *Forum KUSZ* oraz problemów stojących przed KU i SZ wśród decydentów w kontekście „Strategii

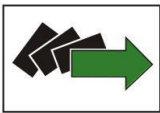
Województwa Mazowieckiego na lata 2006-2020” oraz innych dokumentów o charakterze strategicznym.

Z każdego warsztatu wyłoniono przedstawicieli, którzy weszli w skład Grupy Konsultacyjnej *Forum KUSZ*. Jej celem jest przede wszystkim podsumowanie subregionalnych prac warsztatowych oraz wypracowanie mazowieckich rekomendacji, które przyczyniłyby się do stworzenia podstaw do regionalnej strategii szkolnictwa zawodowego i kształcenia ustawicznego.

Warto zauważyć, że uczestnicy warsztatów ocenili je bardzo wysoko zarówno w sensie merytorycznym, jak i techniczno-organizacyjnym. Podkreślano innowacyjność działań MORP dotyczących formy spotkań (odejście od tradycyjnych, często odtwórczych i biernych metod – konferencji, na rzecz aktywnych, efektywnych form, umożliwiających wymianę doświadczeń i poglądów uczestników). Każdy z uczestników zajmujący się problematyką szkolnictwa miał sposobność wnieść swój indywidualny wkład do wypracowywanych przez grupę rozwiązań; każdy też otrzymał możliwość wejścia w skład Grupy Konsultacyjnej *Forum KUSZ*. Moderowane dyskusje pomiędzy osobami o różnych doświadczeniach zawodowych, z różnych szczebli wchodzących w skład systemu szkolnictwa zawodowego lub rynku pracy, wymiana poglądów i kontaktów pomiędzy nimi, okazały się równie istotne jak praca merytoryczna. Uzasadniony wydaje się być zatem wniosek, mówiący o potrzebie powstania rozwiązania, które pozwalałoby na koordynację prac wszystkich podmiotów związanych ze szkolnictwem zawodowym. Obecnie dostrzega się brak mechanizmu, który nie tylko synchronizowałby działania podmiotów związanych z SZ, ale także uwzględniał i kreował politykę rynku pracy. Zainicjowane przez MORP Forum pokazało, że niezwykle ważne jest powstanie miejsca, które umożliwiałoby co najmniej wymianę informacji pomiędzy aktorami systemu edukacji zawodowej w powiązaniu z rynkiem pracy.

Głównymi zagadnieniami, którymi zajmowali się uczestnicy części *Forum KUSZ* poświęconej szkolnictwu zawodowemu, były problemy związane z przygotowaniem uczniów i absolwentów szkół zawodowych do efektywnego funkcjonowania na rynku pracy. Ściśle z tym związaną kwestią jest sytuacja

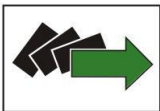
szkolnictwa zawodowego, zwłaszcza w dobie zmian wynikających z transformacji ustrojowej lat 90. oraz obecnie – u progu kolejnych reform systemu edukacji. Uczestnicy warsztatów poszukiwali odpowiedzi na pytania, w jaki sposób podnieść skuteczność funkcjonowania systemu szkolnictwa zawodowego, tak aby młodzi absolwenci szkół zawodowych mogli z sukcesem wejść na rynek pracy. Istotnym wątkiem dyskusji była także ocena możliwości współpracy pracodawców ze szkołami zawodowymi oraz ich oczekiwania wobec samych szkół w tym zakresie. Poczyniono również próby zdiagnozowania oczekiwań pracodawców wobec absolwentów szkół zawodowych, w obszarze umiejętności jakie powinni posiadać młodzi ludzie po ukończeniu szkół zawodowych, jak i ich gotowości do podejmowania zatrudnienia. Dla oceny kondycji systemu szkolnictwa zawodowego ważną okazała się specyfika województwa mazowieckiego z centralną, w sensie ekonomicznym i polityki rynku pracy, rolą Warszawy. Stolica, z jednej strony jest specyficznym, niejako osobnym w stosunku do pozostałej części województwa rynkiem pracy, a jednocześnie w bardzo silny sposób wpływa na sytuację na rynkach lokalnych, zwłaszcza podwarszawskich lub lepiej skomunikowanych z tym subregionem. Niemal jednogłośnie uczestnicy *Forum KUSZ* stwierdzali, że jednym z poważniejszych wyzwań stojących przed szkołami i instytucjami rynku pracy jest zatrzymanie młodzieży, która szuka swojej przyszłości w Warszawie, wybierając tamtejsze oferty edukacyjne i zawodowe. Jest to jednocześnie pytanie o kształt polityki regionalnej państwa oraz strategii władz lokalnych, to znaczy wybór pomiędzy zrównoważonym rozwojem wszystkich regionów, subregionów i terenów lokalnych, a skupieniem się jedynie na największych, regionalnych centrach gospodarczych.

Wnioski i rekomendacje

Wnioski z warsztatów można rozpatrywać z co najmniej trzech perspektyw: ucznia – przyszłego pracownika, pracodawcy oraz instytucji zajmujących się szeroko rozumianą edukacją i polityką rynku pracy (szkoły, służby zatrudnienia).

Podstawowy wniosek mówi o braku wystarczających powiązań i silniejszych współzależności pomiędzy tymi trzema elementami, co powoduje niedostateczne

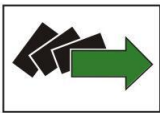

dopasowanie kwalifikacji i umiejętności absolwentów szkół zawodowych i młodych pracowników do potrzeb pracodawców w tym zakresie. Zła kondycja szkolnictwa zawodowego negatywnie wpływa na przygotowanie zawodowe absolwentów, ci zaś nie trafiają ze swoimi kwalifikacjami w potrzeby pracodawców, których oczekiwania nie mają z kolei wystarczającego przełożenia na sytuację panującą w szkolnictwie. Jak zostało stwierdzone już na początku niniejszego artykułu, pojawia się problem braku instytucji koordynującej przepływ informacji – oczekiwań i postulatów – wszystkich elementów związanych ze szkolnictwem zawodowym i jego usytuowaniem w strukturze polityki rynku pracy. Szkoły i pracodawcy oraz inne podmioty rynku pracy i sektora edukacji, zdają się działać w oderwaniu od siebie. Uczestnicy warsztatów KUSZ zwracali szczególną uwagę na potrzebę stworzenia wspólnej platformy współpracy między pracodawcami, szkołami, samorządem i instytucjami rynku pracy. Być może takim forum w województwie mazowieckim mogłby stać się właśnie organizator *Forum KUSZ*, czyli MORP, który posiada ku temu zarówno zaplecze techniczne, jak i merytoryczne.

Kolejnym zauważalnym przez przedstawicieli szkół problemem jest to, że słabej kondycji szkolnictwa zawodowego towarzyszy niewystarczający rozwój doradztwa zawodowego skierowanego do uczniów. Jednym z wniosków warsztatów KUSZ było stwierdzenie, że niezbędne jest prowadzenie profesjonalnego poradnictwa zawodowego już na szczeblu gimnazjum. Jest to bowiem okres, kiedy młody człowiek wybierając dalszą ścieżkę edukacyjną lub zawodową, dokonuje wyborów determinujących całe jego późniejsze życie. Gimnazjaliści, jako ogół, nie są przygotowani do pełnej, realnej oceny swoich możliwości oraz potrzeb edukacyjnych. Decyzją o wyborze danej szkoły, a tym samym określonego zawodu, bardzo często rządzi przypadek, a nie obiektywna ocena.

Przy wyborze zawodu niezbędne jest posiadanie prawdziwej informacji na temat oferty systemu edukacji, możliwości późniejszego podjęcia pracy w wybranym zawodzie, ale przede wszystkim konieczna jest wiedza na temat własnych preferencji zawodowych oraz możliwości wynikających z predyspozycji i warunków. Dobrze przygotowani doradcy zawodowi, wyposażeni w niezbędną wiedzę na temat

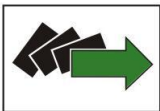

możliwości edukacyjnych, aktualnych uwarunkowań rynku pracy, korzystając z dostępnych narzędzi diagnostycznych do oceny predyspozycji osobistych młodego człowieka, mogliby stać się ważnym wsparciem ułatwiającym gimnazjalistom racjonalne podjęcie decyzji o dalszej ścieżce rozwoju. Rolą doradców zawodowych powinno być również aktywne włączanie w proces wyboru dalszej ścieżki edukacyjnej (w tym zawodowej) rodziców uczniów. Dostarczanie im rzetelnej wiedzy o ofercie edukacyjnej, potencjale ich dzieci, powinno ułatwić najlepszy wybór drogi zawodowej uczniów. Wyposażenie rodziców oraz uczniów w wyczerpujące informacje o edukacji zawodowej może przynieść eliminację stereotypowego myślenia rodziców o szkolnictwie zawodowym, a w dalszej kolejności – zjawiska negatywnej selekcji do tych szkół. Uczestnicy warsztatów dostrzegli celowość wykorzystania środków unijnych, które mogłyby posłużyć właśnie szkoleniu wyspecjalizowanej kadry doradczej na szczeblu gimnazjalnym do pełnienia profesjonalnej funkcji wspomagania uczniów przy planowaniu ścieżek karier. Zwiększenie liczby doradców o właściwych kompetencjach, pracujących z młodzieżą gimnazjalną jest ważnym elementem podnoszącym kondycję systemu szkolnictwa. Zauważyć należy, że doradcy ci niekoniecznie muszą być związani bezpośrednio z systemem publicznych służb zatrudnienia, które mają przecież nieco inną specyfikę pracy i zadania wynikające z ustawy o promocji zatrudnienia, ale raczej powinni być związani bezpośrednio ze szkołami podstawowymi i gimnazjalnymi.

Drugą stroną tego samego problemu jest konieczność zmodyfikowania profili kształcenia zawodowego w celu ich dostosowania do potrzeb gospodarki. Postulat ten jest związany z artykułowaną w ramach *Forum KUSZ* koniecznością przekonania samych pracodawców do większego zaangażowania się we współpracę ze szkołami zawodowymi. Istniejące rozwiązania systemowe w pewnych obszarach (np. duża liczba formalności do spełnienia dla pracodawców chcących rozpocząć prowadzenie praktyk na terenie przedsiębiorstwa) nie skłaniają pracodawców, poza wyjątkami, do aktywnej współpracy ze szkołami zawodowymi. Jednocześnie nie są prowadzone działania, które w efekcie doprowadziłyby do naturalnej, ścisłej współpracy pracodawców ze szkołami zawodowymi (np. w wyniku badań potrzeb pracodawców

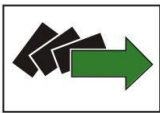

na zatrudnianie absolwentów danego zawodu). Bezpośrednim wnioskiem z prowadzonych przez MORP warsztatów w ramach *Forum KUSZ* jest regularne prowadzenie badań rynku na poziomie regionalnym i lokalnym. Być może, poza próbą zmiany postaw oraz zachętami systemowymi (np. ulgami podatkowymi), należy zwrócić uwagę na uświadomienie pracodawcom możliwości zbieżności ich interesów z celami szkolnictwa zawodowego. Pierwszym krokiem ku temu mogłoby być silniejsze włączenie pracodawców w tworzenie nowych podstaw programowych dla szkół. Może to być jednak skomplikowane, ponieważ jesteśmy właśnie świadkami przygotowań ministerstwa do bardzo poważnej zmiany w podstawach programowych szkolnictwa zawodowego. Zmiany te mogą budzić niepokój, jako że przedstawiciele szkół zdają się być w niedostatecznym stopniu poinformowani i konsultowani w tych kwestiach, a konkretne rozwiązania będą znane prawdopodobnie dopiero pod koniec roku.

Konieczne jest również lepsze monitorowanie i nadzorowanie praktycznej nauki zawodu w zakładach pracy, tak aby proces edukacyjny przebiegał prawidłowo i bez zakłóceń. Zadaniem szkół, lecz także jednostek odpowiedzialnych za kształtowanie polityki rynku pracy, jest stały monitoring sytuacji na linii pracodawca – uczeń – szkoła oraz organizowanie cyklicznych spotkań pomiędzy stronami zainteresowanymi sprawnym i efektywnym przebiegiem praktyk.

Kwestia zmiany postaw pracodawców wiąże się z koniecznością poprawy wizerunku i podniesienia prestiżu szkolnictwa zawodowego. Został on w ostatnich latach zniszczony, tak jak w znacznym stopniu zaprzepaszczona została bogata tradycja i dobra infrastruktura szkolnictwa zawodowego w Polsce. Szkolnictwo zawodowe dysponuje obecnie bardzo słabą bazą techniczną i dydaktyczną. Coraz mniej jest wykwalifikowanej i doświadczonej kadry praktycznej nauki zawodów. Wiele podręczników nauki zawodu jest opartych o zakres wiedzy sprzed dwudziestu lat, czyli z początków transformacji ustrojowej, wraz z którą przyszła przemiana w myśleniu o systemie edukacji pociągająca za sobą tendencję do likwidacji „zawodówek” i techników. Dodatkowo standardy egzaminacyjne, co zauważają nauczyciele, uczniowie i pracodawcy, są niedopasowane do współczesnych realiów

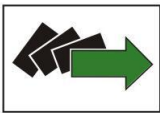

i wymagań rynku. Ich zmianie mogłaby również towarzyszyć zmiana zasad przeprowadzania egzaminu zawodowego. Obecnie egzamin ten jest przeprowadzany dwa miesiące po maturze, przez co niewielu uczniów decyduje się na podejmowanie tego wyzwania. Poprawić tę sytuację mogłaby możliwość zdawania egzaminu zawodowego przez cały rok.

Wyżej wzmiankowane problemy stają się bardziej złożone, kiedy pod uwagę weźmiemy, że odpowiedzialność za szkolnictwo zawodowe przekazano samorządowi terytorialnemu. Wobec jego słabej sytuacji finansowej, władze samorządowe nad prowadzenie szkół zawodowych przedkładają tańsze formy edukacji, w tym głównie liceów ogólnokształcących, co prowadzi do uczenia kolejnych roczników maturzystów bez zawodu. Rzecz jasna, na obszarach, w których samorząd terytorialny radzi sobie lepiej w sensie finansowym, można pokazać pozytywne przykłady, które mają szansę stać się „dobrymi praktykami”. Jednym z nich jest np. Radom, którego władze nie tylko pokazują, jak sprawnie pozyskiwać i zarządzać środkami unijnymi (także w imieniu szkół, jako jednostka prowadząca), lecz również prezentują zaangażowanie i zrozumienie dla konieczności rozwoju szkolnictwa zawodowego. W praktyce, miasto przedkłada finansowanie szkół ogólnokształcących na rzecz zawodowych. Gmina Miasta Radomia prowadzi działania zmierzające do dostosowania kształcenia zawodowego do potrzeb rynkowych: z jednej strony włączono przedstawicieli pracodawców do wypracowania propozycji rozwiązań w obszarze praktycznych form nauki zawodu, tak aby absolwenci szkół zawodowych w większym stopniu spełniali ich oczekiwania związane z przygotowaniem do pracy w określonym zawodzie. W oparciu o opinie pracodawców związanych z jakością kształcenia wystosowano propozycje zmian rozwiązań systemowych w kształceniu zawodowym. Z drugiej strony, położono nacisk na wspomaganie nauczycieli w podnoszeniu kwalifikacji zawodowych, które determinują efektywność ich nauczania.

Dodatkowo, uelastyczniono rekrutację uczniów do szkół zawodowych, co przy prowadzonych kampaniach promujących szkoły ma uczynić placówki szkolnictwa zawodowego bardziej przyjaznymi i dostępnymi. Należy jednak zauważyć, że jest to

przykład dużej i sprawnej metropolii – na mniejszych obszarach takie postępowanie jest mocno utrudnione.

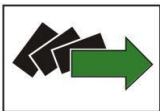
Wspominanej wyżej złej kondycji szkolnictwa zawodowego towarzyszy również upadek jego prestiżu połączony z pogorszeniem się etosu pracy. Obecnie postawy wobec szkół zawodowych i techników powoli się zmieniają, jednak bez dodatkowego, zewnętrznego impulsu oraz kompleksowej odbudowy infrastruktury technicznej i merytorycznej, połączonych z promocją i odbudową utraconego prestiżu, efekty pozostałych działań mogą nie spełnić pokładanych w nich nadziei.

Podsumowanie

Na podstawie analizy wyników warsztatów oraz wypracowanych na ich podstawie rekomendacji, można wskazać kilka obszarów koniecznych działań naprawczych, zmierzających do odbudowy systemu szkolnictwa zawodowego w Polsce. Pierwszy z obszarów dotyczy samych placówek kształcenia zawodowego i wypełniania przez nie ich misji tj. wysokiej jakości kształcenia ludzi gotowych w przyszłości do podejmowania zatrudnienia zgodnie ze zdobytym wykształceniem. Konieczne jest zatem dopasowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy oraz przygotowanie kadry dydaktycznej do takiego kształcenia, przy aktywnym udziale przyszłych pracodawców w tym zakresie. Praktyczne formy nauki zawodu organizowane w oparciu o realne zapotrzebowanie pracodawców powinno pozwalać uczniom na zdobywanie faktycznych umiejętności niezbędnych w danym zawodzie, przy pełnej eliminacji kształcenia tylko „pod egzamin”. Dofinansowania i dostępne środki powinny być wykorzystane na organizację praktyk, podnoszenie kwalifikacji nauczycieli nauczania praktycznego zawodu, zakup niezbędnych pomocy naukowych, wyposażenie sal.

Analiza SWOT prowadzona w trakcie warsztatów KUSZ pokazała, że szkoły w większości są zainteresowane zmianami i zgłaszają gotowość do modyfikacji profilu kształcenia, podążania za trendami rynku pracy. Konieczne jest zatem prowadzenie regularnych badań rynku pracy na poziomie regionalnym i lokalnym. Dopasowanie kształcenia do potrzeb lokalnych pracodawców powinno pozwolić na szybkie

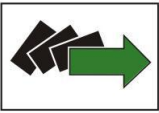
zagospodarowanie absolwentów SZ, pod warunkiem jednak przyjmowania do szkół osób o odpowiednim potencjale. Po zmianach w samym sposobie kształcenia niezbędne są zatem zmiany w systemie rekrutacji uczniów do SZ. Jest to kwestia o wiele szersza, ponieważ związana z wizerunkiem szkół zawodowych i stereotypami związanymi z postrzeganiem uczniów takich szkół. Jak wspomniano w jednej z części artykułu, ogromną rolę w przekazywaniu realnych informacji o szkołach zawodowych, ale także w selekcji uczniów o określonych predyspozycjach, mogą odgrywać odpowiednio wyszkoleni doradcy zawodowi współpracujący z uczniami gimnazjów oraz ich rodzicami.

Drugi z obszarów rekomendowanych zmian dotyczy pracodawców, których opinie i potrzeby powinny być brane pod uwagę przy tworzeniu profili kształcenia zawodowego. Wpływ pracodawców na profile i formy kształcenia, przy jednoczesnym wprowadzeniu ulg zachęcających do inwestowania w młodych pracowników oraz przywróceniu refundacji z tytułu zatrudnienia młodocianych pracowników, czyni możliwym pozyskanie pracodawców do współpracy ze szkołami zawodowymi.

Celowe wydaje się również zmniejszenie obecnej biurokracji nałożonej na pracodawców podejmujących inicjatywę utworzenia miejsca praktyk dla uczniów SZ, przy jednoczesnej konieczności zbudowania systemu wymiany informacji między szkołą z pracodawcą i monitoringu postępów uczniów – praktykantów. Taki system szkolenia zawodowego jest dla pracodawców szansą na pozyskiwanie pracowników o odpowiednich do ich potrzeb kwalifikacjach, a czas praktyk może być traktowany jako możliwość wyszkolenia gotowego do pracy absolwenta. Pracodawcy mogą być włączani nie tylko w przygotowanie nowej podstawy programowej kształcenia zawodowego, ale również organizację szkoleń dla kadry dydaktycznej szkół.

Trzeci z obszarów umożliwiający wprowadzenie pożądanых zmian w systemie szkolnictwa zawodowego dotyczy współpracy instytucji rynku pracy ze szkołami zawodowymi z jednej strony, z pracodawcami z drugiej. Szczególna rola przypada tym instytucjom przy promowaniu szkolnictwa zawodowego i nowego budowania jego wizerunku. Szczególnie cenna wydaje się być współpraca Urzędów Pracy, Ochotniczych Hufców Pracy, Delegatur Kuratoriów przy organizowaniu w szkołach

np. „Tygodni Karier Zawodowych”, „Targów Edukacyjnych”. Inicjatywa Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy doskonale wpisuje się w konieczność pośrednictwa pomiędzy organami prowadzącymi odpowiedzialnymi za szkoły zawodowe a pracodawcami, tak aby działania szkół i podmiotów rynku pracy były spójne i ukierunkowane na konieczne zmiany w systemie szkolnictwa zawodowego.

